

Línia històrica discursiva sobre treball i gènere

L'objectiu central de la línia històrica discursiva (LHD) sobre treball i gènere és la de reconstruir els debats hegemònics des dels inicis de la legislació laboral en l'Estat espanyol i presentar la genealogia dels discursos del moviment feminista i de dones, mostrant com aquests reinterpreten, transgredeixen o s'alineen amb els dominants. Els discursos hegemònics s'han estudiat a partir dels debats produïts pels sindicats i els partits de classe, la patronal i les polítiques públiques i la legislació aprovada per l'Estat.

METODOLOGIA

- **Línia històrica del projecte Mageeq** (Busteloi Lombardo, 2007): Aprofundeix en la **interseccionalitat** del gènere amb la classe, la raça -ètnia -origen, edat, orientació sexual. Mostra els problemes polítics mitjançant la delimitació de 'diagnòstic i pròndstic', molt útil per estructurar els debats dominants sobre treball i gènere en cada període de l'anàlisi.
- **Estructura d'Oportunitat discursiva**: "forma de pensament ancorada en allò institucional que proporciona elements d'acceptabilitat política relativa a paquets d'idees" (Marx Ferrée, 2003). Es revela en els discursos produïts per institucions i organitzacions clau, presenta la tensió entre l'agencv del moviment social i l'obertura al sistema de representacions que ofereixen els discursos dominants: diferent segons cada context territorial i temporal. Entre d'altres es fa una classificació de la normativa i les polítiques públiques de l'Estat, entre **proteccionistes, moralitzadores o de discriminació indirecta, prohibicionistes o de discriminació directa, d'igualtat de gènere i de "no-treball"**.
- **Estructura d'Oportunitat política**: "el grau en el que és probable que els grups siguin capaços de accedir al poder i manipular el sistema polític (Eisinger, 1973; McAdam, 1998)": temps mundial i aliances estratègiques, entre d'altres.

Inicis de la legislació laboral segregada (1900 – 1930)

En els primers passos de la legislació laboral espanyola abundaran les mesures prohibicionistes cap al treball remunerat de les dones, així com les proteccionistes i apareix el subregistre del treball femení a través de la manipulació sistemàtica de les estadístiques. El treball a domicili es regula tot assimilant-lo al servei domèstic. Hi ha un **moviment de dones obreres** molt anterior a les organitzacions feministes liberals o les catòliques - que tindrà una rellevància que no ha de ser menyspreada, encara que la seva acció col·lectiva disti molt de l'especificitat de la masculina (s'organitzen menjadors col·lectius, boicots a mercats, fons de socors mutu femení). Els seus discursos sobre el treball i el gènere són ben diferents als de les organitzacions que neixen a partir dels primers anys del segle XX liderades per dones conservadores, com les del Patronat d'Obreres de l'Agulla. Els sindicats estableixen una aliança interclassista amb els empresaris en defensa del salari familiar i en detriment dels drets laborals de les dones. El debat hegemònic del període és que la presència femenina fora de la llar no està ben vista, les dones són considerades objectes que requereixen de protecció: el seu treball fora de la llar ha de **limitar-se, prohibir-se o invisibilitzar-se**.

La II República espanyola i la Guerra Civil (1931 – 1939)

El debat dominant de la II República espanyola pel que fa a treball i gènere deixarà de ser tan harmònic com ho havia estat en períodes anteriors: mentre que d'una banda queda sancionat el principi d'igualtat davant la llei entre dones i homes en la Constitució de 1931 (art. 40) i la presència femenina en l'esfera pública es tolera, hi haurà únicament tímides actuacions per la igualtat de gènere en l'ocupació i **es mantindran la majoria de prohibicions i discriminacions**. Per la seva banda, el moviment feminista —que havia adquirit rellevància creixent des dels anys 20— i les dones obreres **compartiran un mateix diagnòstic sobre la situació discriminatòria de les dones en el treball**. Les primeres denunciaran la legislació civil discriminatòria i la doble moral proteccionista, diagnòstic compartit per les dones obreres, qui així mateix advoquen per la sindicació pròpia creant les seves estructures no mixtes, s'integren en els sindicats de classe, o realitzen campanyes pròpies com la que portaran a terme contra l'assegurança maternal i la quota obligatòria. Aquelles organitzacions de dones conservadores i catòliques, amb la polarització ideològica, canviaran el seu discurs advocant per la volta de les dones a la llar. Alhora, a partir de 1936 apareixen les associacions falangistes femenines, que imposaran les seves idees en els anys futurs.

El franquisme (1939 - 1975)

El debat dominant sobre treball i gènere durant la dictadura franquista serà ferri i difícil de subvertir. L'únic espai vàlid per a les dones és la llar, per tant les prohibicions i discriminacions directes en el mercat laboral abunden: reinstauració de la llicència marital (fins a 1975); obligatorietat d'abandonar el lloc de treball al casar-se les dones (fins a 1961); sanció legal de les discriminacions salarials per sexe (fins a 1961); manipulació de les xifres de dones actives i **noves formes d'exploitació per part de l'Estat a través del Servicio Social de la Mujer o per elements ideològics**. En 1970 es va realitzar el Congrés Internacional sobre la Dona on les franquistes sol·licitaven: "salari per al treball domèstic per a les treballadores amb fills perquè no s'absentïn de la llar" o "incrementar les guarderies per a quan sigui inexcusable absentar-se de la llar". Per la seva banda, un grup de feministes enviarà al govern una carta en 1967 en la qual sol·liciten "la creació d'una extensa xarxa de guarderies" o "que la dona embaassada no pugui ser acomiadada o es facin servir contra ella mitjans coactius". L'inici d'aquesta lluita vindrà reforçat pel treball de les dones en els barris i per aquelles que van protagonitzar les reivindicacions i vagues obreres. **A partir de mitjans dels 60, discurs i l'acció col·lectiva de diversos col·lectius de dones s'entrellaçarà i fructificarà**.

Els primers anys democràtics (fins 1985)

El primer decenni democràtic comença amb un tímid camí cap a la igualtat de gènere en el treball remunerat, ja que es manté la prohibició al treball femení nocturn (~1983) i s'exclou el treball domèstic de l'Estatut dels Treballadors. Si bé les discriminacions directes a l'ocupació femenina desapareixen de forma progressiva i les mesures proteccionistes són més igualitàries, **augmenten —en diverses formes— les discriminacions indirectes**. És el moment en el que es 'reinsereix legalment' a les dones en el mercat laboral, no exemptes de discriminacions de partida i de noves que aniran aflorant. L'eventualitat femenina s'incrementa a partir de la reforma laboral de 1984. El moviment feminista i de dones viu els seus anys daurats i malgrat les complicacions que comportarà, la doble i triple militància té un impacte positiu per al tema del treball i el gènere, ja que **les "hiper-militants" són agents d'interseccionalitat**. Fins a inicis dels 80 existeix una acció col·lectiva i una anàlisi conjunta entre gran part de les organitzacions i grups de dones: 'el sistema econòmic té nom: es diu capitalisme i explota a la dona' és un dels diagnòstics que es realitzen, juntament amb la denúncia de la llar com espai patriarcal. La quantitat de propostes per la igualtat de gènere en l'àmbit laboral, així com algunes que despunten més enllà del treball remunerat (socialització del treball domèstic) resulta tan elevada que moltes d'elles hauran d'esperar fins a fer-se realitat.

Els darrers anys del segle XX: establiment d'un nou mercat laboral i de la precarietat com a norma

Els canvis exògens —socials, demogràfics, culturals— i els endògens —regulacions laborals i polítiques econòmiques— configuren un nou mercat laboral que comporta l'aparició de nous problemes de gènere i manté l'ocultació de formes de treball femení: s'estableix un model laboral femení en el que destaca la precarietat. La taxa d'atur de les dones és el doble de la masculina i el primer concepte d'inactivitat femenina - segons l'EPA - és la categoria de "tasques de la llar". La temporalitat de les empleades és del 34% (doble mitja UE) i en 1999 el 78% del total de persones treballadores a temps parcial són dones. **La interseccionalitat del gènere amb l'edat, així com amb l'origen**, generen noves relacions entre les dones i el treball que encara en l'actualitat el moviment feminista té pendent d'imbricar en les seves reivindicacions. És un moment àlgid per a l'associacionisme de dones, però no per al moviment feminista que ha perdut protagonisme davant el desplegament del feminisme institucional. El debat sobre el treball en el moviment de dones i feminista és objecte de les tensions que pateixen els discursos dels moviments socials en general en aquest període: entre les **reivindicacions de reconeixement** —del treball domèstic i la cura— i aquelles de **redistribució** —la precarietat en el mercat laboral i com a estat vital—.

CONCLUSIONS

- Visibilitzar l'establiment, el reforç i manteniment de la divisió sexual del treball al llarg del segle XX
- Mostrar les estratègies d'exclusió i marginació de qualsevol model de treball vinculat a allò reproductiu i de cura/àmbit domèstic
- S'ha passat d'un sistema de salari familiar a l'establiment d'un model on dos salaris són necessaris - en les estructures familiars tradicionals -, amb manteniment dels privilegis masculins
- No s'hauria de parlar d'"integració de les dones en el mercat laboral", perquè gran part sempre hi ha estat, malgrat una voluntat d'emascarament estadístic
- Una línia discursiva en el tema del gènere i el treball per part del moviment feminista i de dones s'ha donat en breus períodes temporals, essent la interseccionalitat de classe, d'ideologia, d'edat o d'origen font de controvèrsies i disgregació. Són també futures oportunitats d'acció col·lectiva?

Autora: Sonia Ruiz García (ruizgs@gmail.com). La LHD sobre treball i gènere pertany al marc conceptual de la tesis en procés d'elaboració sobre discursos del moviment feminista entorn al treball inscrita en el Departament de Ciència Política i Dret Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) sota la direcció de Pilar Giménez (UAB) i Emanuela Lombardo (Universidad Complutense der Madrid). Disseny gràfic: Manuel Romero.

Selecció bibliogràfica: Associació de dones per a la celebració dels 20 anys de les primeres Jornades catalanes de la dona (1996) 20 anys de femineisme a Catalunya. Jornades: 24, 25 i 26 de maig de 1996, Barcelona / Borderías, Cristina (2003). "La transición de la actividad femenina en el mercado de trabajo barcelonés (1856-1930). Teoría social y realidad histórica en el sistema estadístico moderno", en Sarasúa, Carmen y Gálvez, Lina (ed), ¿Privilegios o eficiencia? Mujeres y hombres en los mercados de trabajo, pp 241 - 273 / Borderías, Cristina (2001). "Suponiendo que ese trabajo lo hace la mujer. Organización y valoración de los tiempos de trabajo en la Barcelona de mediados del XIX", en Carrasco, Cristina (ed) Tiempos, trabajos y género. Universitat de Barcelona, pp 103 - 128 / Bustelo, María y Lombardo, Emanuela (2007). Políticas de igualdad en España y en Europa. Afinando la Mirada, Ediciones Cátedra. Instituto de la Mujer. Universidad de Valencia / Capel, Rosa María (1999). Mujer y trabajo en el siglo XX, Cuadernos de Historia, Arcos Libros, Madrid / Di Febo, Giuliana (1979). Resistencia y movimiento de mujeres en España 1936 - 1976, Icaria / Durán, María Ángeles (1972). El trabajo de la mujer en España. Un estudio sociológico. Colección de Ciencias Sociales. Serie de Sociología, Editorial Tecnos, Madrid / Martínez Veiga, Ubaldo (1995). Mujer, trabajo y domicilio: los orígenes de la discriminación, Icaria / Marx Ferrée, Myra (2003). "Resonance and radicalism. Feminist framing in the abortion debates of the United States and Germany", ASJ Volume 109, number 2 / Nash, Mary (1993) "Identidad cultural de género, discurso de la domesticidad y la definición del trabajo de las mujeres en la España del siglo XIX", en Duby, Georges y Perrot, Michelle (dir), Historia de las Mujeres, Vol. 4, Taurus, pp. 612 - 623 / Nelken, Margarita (1919). La condición social de la mujer en España. Su estado actual: su posible desarrollo. Biblioteca de Cultura Moderna y Contemporánea, editorial Minerva, Madrid / Nielfa, Gloria (2003) "Trabajo, legislación y género en la España contemporánea: los orígenes de la legislación laboral" en Sarasúa, Carmen y Gálvez, Lina (ed), ¿Privilegios o eficiencia? Mujeres y hombres en los mercados de trabajo, pp. 40 - 53 / Nielfa, Gloria (2006). "La regulación del trabajo femenino. Estado y sindicatos", en Morant, Isabel (dir), Historia de las Mujeres en España y América Latina, del siglo XIX a los umbrales del XX, Vol. 3, pp. 313 - 351 / Núñez Orgaz, A (1987) "Gestación de la primera Ley de regulación del trabajo de / la mujer (1883-1900)", El trabajo de las mujeres, siglos XVI-XX, VI Jornades de / Investigación Interdisciplinaria, Madrid, UAM, 1987. / Núñez Pérez, Mª Gloria (1989) Trabajadoras en la Segunda República. Un estudio sobre la actividad económica extradoméstica, (1931-1936), Madrid, Ministerio de Trabajo / San José, Begoña (1986). Democracia e igualdad de derechos laborales de la mujer, Instituto de la Mujer / Scott, Joan (1993). "La mujer trabajadora en el siglo XIX", en Duby, Georges y Perrot, Michelle (dir), Historia de las Mujeres, Vol. 4, Taurus, pp. 427 - 461 / Valiente, Celia (1997). Las políticas públicas de género en perspectiva comparada: la mujer trabajadora en Italia y España, 1900 - 1996, Universidad Autónoma de Madrid